

ТЕМА 3. ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

1. Об'єкти авторського права і суміжних прав
2. Суб'єкти авторського права і суміжних прав
3. Особисті немайнові і майнові авторські та суміжні права
4. Захист авторського права та суміжних прав

1 Об'єкти авторського права і суміжних прав

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва.

Твір науки, літератури і мистецтва визнається об'єктом авторського права, якщо він відповідає двом умовам:

1) має творчий характер (є новим та оригінальним, результатом особистої творчої діяльності людини, яка створила твір; не вважається об'єктом авторського права запозичення твору іншої особи);

2) має об'єктивну форму вираження (твір повинен міститися у певному джерелі, придатному для сприйняття, наприклад, викладений письмово, виголошений усно, записаний за допомогою електронно–цифрових знаків тощо; не вважаються об'єктами правової охорони авторського права будь–які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, якщо вони не мають зовнішньої форми виразу).

Відповідно до ст. 433 ЦК України об'єктами авторського права є результати інтелектуальної, творчої діяльності, які належать до трьох груп:

- 1) літературні та художні твори;
- 2) комп'ютерні програми;
- 3) компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності.

До літературних та художніх творів належать:

- письмові твори (романи, поеми, статті та ін.);

- усні твори (лекції, промови, проповіді та ін.);
- сценічні твори (драматичні, музично–драматичні твори, пантоміми, хореографічні, ін.);
- музичні твори (з текстом або без тексту);
- аудіовізуальні твори;
- твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
- фотографічні твори;
- твори ужиткового мистецтва (декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо);
- ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;
- похідні твори (переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів);
- збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

Твори є об'єктами авторського права без виконання будь–яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження.

Твори, які не є об'єктами авторського права:

- 1) акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (за-кони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;
- 2) державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;
- 3) повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;
- 4) інші твори, встановлені законом (твори народної творчості (фольклор), розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники тощо).

Відповідно до ст. 449 ЦК України об'єктами суміжних прав є: а) виконання;

- б) фонограми; в) відеограми;

г) програми (передачі) організацій мовлення.

Правовій охороні підлягають усі твори літератури, науки та мистецтва, а також об'єкти суміжних прав незалежно від їх призначення, змісту, цінності, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо), а також способу чи форми їх вираження.

2 Суб'єкти авторського права і суміжних прав

Відповідно до ст. 435 ЦК України первинним суб'єктом авторського права є автор твору.

За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства).

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

Суб'єктами авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону.

Для сповіщення про свої права особа, яка має авторське право може використовувати міжнародний знак охорони авторського права. Цей знак складається з таких елементів:

- латинська літера «С», взята у коло, – ©;
- ім'я особи, яка має авторське право;
- рік першої публікації твору.

Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі та і кожному примірнику твору.

Суб'єкт авторського права для засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи не оприлюднений твір у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у Міністерстві освіти і науки України (Постанова КМУ від 27.12.2001 р. Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір).

У разі реєстрації авторського права його суб'єктові видається Свідоцтво.

Особа, яка володіє свідоцтвом вважається суб'єктом авторського права.

Відповідно до ст. 436 ЦК авторське право на твір може одночасно належати кільком особам, творчою працею яких створено твір.

Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення. Кожен із співавторів зберігає своє авторське право на створену ним частину твору, яка має самостійне значення.

Відносини між співавторами можуть бути визначені договором. У разі відсутності такого договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно.

Відповідно до ст. 450 ЦК первинними суб'єктами суміжних прав є:

- 1) виконавець;
- 2) виробник фонограми;
- 3) виробник відеограми;
- 4) організація мовлення.

За відсутності доказів іншого виконавцем, виробником фонограми, відеограми, програми (передачі) організації мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі організації мовлення.

Для сповіщення про свої права виконавець чи виробник фонограми, відеограми може використовувати міжнародний знак охорони суміжного права.

Цей знак складається з таких елементів:

- латинська літера «P», взята у коло, – р ;
- ім'я (назва) особи, яка має суміжне право;
- рік першої публікації фонограми (відеограми).

За відсутності доказів іншого, виконавцем, виробником фонограми, відеограми вважається особа, ім'я (назва) якої зазначена на фонограмі, відеограмі та їх примірниках або на їх упаковці.

Суб'єктами суміжних прав є також інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону.

Відповідно до ст. 451 ЦК:

- право інтелектуальної власності на виконання виникає з моменту першого його здійснення;
- право інтелектуальної власності на фонограму чи відеограму виникає з моменту її вироблення;
- право інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення виникає з моменту її першого здійснення.

3 Особисті немайнові і майнові авторські та суміжні права

Суб'єктам авторського права або суміжних прав належать особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності на результати їх інтелектуальної, творчої діяльності.

Особисті немайнові права автора:

- 1) особисті немайнові права інтелектуальної власності (ст. 423 ЦК);
- 2) вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо;
- 3) забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору;
- 4) обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору;
- 5) на недоторканність твору.

Автор має право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні твору чи будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора, а також супроводженню твору без його згоди ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо.

- 6) право доступу до твору образотворчого мистецтва (при передачі твору образотворчого мистецтва чи матеріального об'єкта, в якому втілено цей твір, у власність іншій особі автор має право вимагати доступу до цього твору з метою його використання для відтворення (виготовлення примірників, слайдів, карток, переробок тощо), за умови, що це не порушує законні права та інтереси власника твору).

Відповідно до ст. 440. ЦК майновими правами інтелектуальної власності на твір є:

- 1) право на використання твору. Використанням твору є його:
- опублікування (випуск у світ);
 - відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі;
 - переклад;
 - переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни;
 - включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо;
 - публічне виконання;
 - продаж, передання в найм (оренду) тощо;
 - імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок то- що.

Використанням твору є також інші дії, встановлені законом.

- 2) виключне право дозволяти використання твору;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому чи- слі забороняти таке використання;
- 4) право на плату за використання твору;
- 5) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Право слідування (відповідно до ст. 448 ЦК автор має невідчужуване право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору).

Відповідно до ст. 444 ЦК твір може бути вільно, без згоди автора та інших осіб, та безоплатно використаний будь-якою особою:

- 1) як цитата з правомірно опублікованого твору або як ілюстрація у ви- даннях, радіо- і телепередачах, фонограмах та відеограмах, призначених для навчання, за умови дотримання звичаїв, зазначення джерела запозичення та імені автора, якщо воно вказане в такому джерелі, та в обсязі, виправданому поставленою метою;
- 2) для відтворення у судовому та адміністративному провадженні в обся- зі, виправданому цією метою;

3) в інших випадках, передбачених законом:

- вільне відтворення бібліотеками та архівами примірників твору;
- вільне відтворення примірника твору для навчання;
- вільне відтворення примірника твору в особистих цілях;
- тощо.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір спливає через сімдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього із співавторів, який пережив інших співавторів, крім випадків, передбачених законом.

Після закінчення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір він може вільно та безоплатно використовуватися будь-якою особою, за винятками, встановленими законом.

Відповідно до ст. 452 ЦК майновими правами інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав є:

- 1) право на використання об'єкта суміжних прав;
- 2) виключне право дозволяти використання об'єкта суміжних прав;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта суміжних прав, у тому числі забороняти таке використання;
- 4) право на отримання винагороди за відтворення об'єкта суміжних прав;
- 5) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на виконання спливає через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком здійснення першого запису виконання, а за відсутності такого запису – з 1 січня року, наступного за роком здійснення виконання.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на фонограму, відеограму спливає через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її опублікування, а за відсутності такого опублікування протягом п'ятдесяти років від дати її вироблення – з 1 січня року, наступного за роком вироблення фонограми, відеограми.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення спливає через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її першого здійснення.

4 Захист авторського права та суміжних прав

За захистом свого авторського права і (або) суміжних прав суб'єкти авторського права та суміжних прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції.

При порушеннях будь-якою особою авторського права і (або) суміжних прав суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав мають право:

а) вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

б) звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право та (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;

в) подавати позови про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

г) подавати позови про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій;

д) вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України;

е) вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права і (або) суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень;

ж) вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та суміжних прав.

Суд має право постановити рішення чи ухвалу про:

1) відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права і (або) суміжних прав, з визначенням розміру відшкодування;

2) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права і (або) суміжних прав;

3) стягнення із порушника авторського права і (або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення;

4) виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу;

5) заборону опублікування творів, їх виконань чи постановок, випуску примірників фонограм, відеограм, їх сповіщення, припинення їх розповсюдження, вилучення (конфіскацію) контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення, публікацію у пресі інформації про допущене порушення тощо, якщо у ході судового розгляду буде доведено факт порушення авторського права і (або) суміжних прав або факт наявності дій, що створюють загрозу порушення цих прав;

6) вимагати від осіб, які порушують авторське право і (або) суміжні права позивача, інформацію про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів та об'єктів суміжних прав, засобів обходу технічних засобів та про канали розповсюдження.

При визначенні розмірів збитків, які мають бути відшкодовані особі, права якої порушено, а також для відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд зобов'язаний виходити із суті порушення, майнової і моральної шкоди, завданої особі, яка має авторське право і (або) суміжні права, а також із можливо-го доходу, який могла б одержати ця особа. У розмір збитків, завданих особі, права якої порушено, додатково можуть бути включені судові витрати, понесені цією особою, а також витрати, пов'язані з оплатою допомоги адвоката.

При визначенні компенсації, яка має бути виплачена замість відшкодування збитків чи стягнення доходу, суд зобов'язаний у встановлених пунктом

«Г» ч.2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» межах визначити розмір компенсації, враховуючи обсяг порушення та (або) наміри відповідача.

Суд може постановити рішення про накладення на порушника штрафу у розмірі 10 відсотків суми, присудженої судом на користь позивача. Сума штрафів передається у встановленому порядку до Державного бюджету України.

Суд може постановити рішення про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення, щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або розповсюджені з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту. Це стосується також усіх кліше, матриць, форм, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворюються примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх відтворення і для виготовлення засобів обходу технічних засобів захисту.

За рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів (у тому числі комп'ютерні програми і бази даних), фонограм, відеограм, програм мовлення на вимогу особи, яка є суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав і права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні примірники підлягають знищенню, а матеріали і обладнання, що використовувалися для відтворення контрафактних примірників, підлягають відчуженню із перерахуванням виручених коштів до Державного бюджету України.